

Liturgično gibanje in liturgična prenova

Liturgija, dar živi Cerkvi

Ob analizi hotenj in hkrati sadov dosedanjih prenov liturgije Cerkve, še posebej v luči zadnjih smernic cerkvenega učiteljstva, se upravičeno zastavlja vprašanje, ali je liturgija Cerkve nekaj, kar je sploh spremenljivo, in če, v kolikšni meri. Tako tudi Peter Seewald zastavi vprašanje kardinalu Ratzingerju (Ratzinger 2003, 315), ali ni liturgija nekaj, kar je podarjeno od zgoraj in za vselej nespremenljivo. Ratzinger pojasni, da je dejstvo, da vzhodne Cerkve gledajo na liturgijo kot na Božji dar, ki ga ljudje ne spreminjamo: vanj vstopamo, a ga sami ne naredimo. Za zahodno Cerkev pa je, po Ratzingerjevih besedah, značilen močnejši čut za zgodovinskost. Tudi na zahodu je "liturgija po svojem bistvu razumljena kot dar, vendar kot nekaj, kar je položeno v živo Cerkev in kar raste skupaj z njo" (315). Zato zaznamo na zahodu po eni strani temeljno nedotakljivost liturgije v smislu njenega celostnega bistva in njene oblike, po drugi strani pa jasno prepoznavamo tudi njeno zgodovinsko rast, razvoj. Liturgija je v zgodovinskem procesu vedno živa, po svojem bistvu pa hkrati vendarle ostajala konstantna. To je zahodni Cerkvi omogočalo reforme liturgije, katerih namen nikoli ni bil "prekinitev razvoja, temveč spoštovanje do tega, kar je živo rastlo" (316). Ratzinger poudarja, da "kontinuirana rast brez odrevenelosti spada k liturgični tradiciji Cerkve" (316), s tem, da je potrebno to, kar raste, varovati in spoštovati notranje zakone živega. Gre za organsko rast in prenovu in to je po prepričanju Ratzingerja imel pred očmi tudi

drugi vatikanski cerkveni zbor, ko se je lotil prenove bogoslužja. Slednja trditev je hkrati tudi Ratzingerjeva kritika vseh tistih, ki razumejo prenovu liturgije kot "montažo in demontažo" (316) v duhu samozadostnosti in poljubnega manipuliranja z liturgičnimi besedili in obredi. Zato omenjeni avtor močno poudari, da je potrebno ustaviti "packanje po liturgiji z lastnimi izmišljijami" (317) in hkrati je potrebno pridobiti spoštovanje do liturgije in jo dojeti kot tisto, kar je živo zraslo in nam je bilo podarjeno, s čimer smo deležni tudi nebeške liturgije; da v njej ne bi iskali priložnosti za samouresničitve, temveč dar, ki k nam prihaja.

Seewald se v pogovoru s kardinalom Ratzingerjem konkretno dotakne tudi njegovega pogleda na latinščino v bogoslužju in sploh na mašni obred pred prenovu drugega vatikanskega cerkvenega zbora. Ratzinger gleda na omenjeno v duhu služenja temu, kar živi in raste, kar nam že stoletja prinaša vero. Ko govori o liturgični prenovi, posebej opozarja, da je potrebno k njej pristopati z velikim spoštovanjem do tega, kar v sebi nosi dediščino stoletij, in ugotavljati, kje so potrebne in mogoče smiselne dopolnitve ali odstranitve (316). Kot napačno opredeli tendenco liturgične reforme, ki želi doseči popolno inkulturacijo liturgije v moderni svet (1998, 193). Mnenja je, da je to zgrešena pot, ki zanemari dejstvo, da v liturgiji človek ne dojema samo na racionalni ravni, temveč celostno, z vsemi čuti, in s sprejetostjo v slavlje, ki si ga ni izmislila ta ali ona komisija, ampak prihaja k meni iz globine tisočletij in navse-

zadnje iz večnosti same. Glede t. i. starega obreda pa je Ratzinger mnenja, "da bi ga morali mnogo bolj velikodušno dovoljevati vsem tistim, ki to želijo" (1998, 195). Mnenja je, da "skupnost, ki nenadoma razglasi za strogo prepovedano to, kar ji je bilo dotlej najsvetejše in najvišje in pusti, da se zdi zahteva po prejšnjem naravnost nespodobna, sama sebe postavlja pod vprašaj" (1998, 194). Kot izhod iz opisane situacije vidi Ratzinger oblikovanje novega liturgičnega gibanja, ki bo, po zgledu prvega, ki je privedlo do prenove bogoslužja na drugem vatikanskem koncilu, tudi sedaj vodilo do nove liturgične zavesti, ki bo v poglobitvi v bogastvo tega, kar nam je podarjeno, kar je nastalo in zraslo. To bodo zmogli tisti, ki "živo verujejo in obhajajo ter imajo možnost za dejansko pravilno obhajanje liturgije in živo sodoživljajo to, kar liturgija res je" (2003, 318). Za oblikovanje pravilne zavesti o liturgiji pa je po Ratzingerju potrebno narediti prvi korak, in to je "končanje zavračanja oblike liturgije, kakršna je veljala do leta 1970" (2003, 317).

Liturgija v prizmi časa

Zahteva po poznavanju in upoštevanju zakonitosti organske liturgične rasti nas usmerja k vprašanju, čemu je do prenove bogoslužja sploh prišlo. Ratzinger nas je opozoril na pomen liturgičnega gibanja, "ki je privedlo do drugega vatikanskega koncila" (2003, 318) in na potrebo po novem liturgičnem gibanju.

Apostolska dela razodevajo, da je prva krščanska skupnost dajala velik poudarek soobhajanju, občestvenosti in notranjemu odnosu do bogoslužja (Apd 2, 42-47) in manj zunanji obrednosti, ki je temeljila na ustvarjalnosti posameznega voditelja bogoslužja. Konstantinov edikt iz leta 313, s katerim je dal kristjanom svobodo, graditev bazilik, oblikovanje patriarhalnih središč in liturgičnih knjig in težnje po poenotenju liturgije (8. do 12. st.) privedejo do velikih sprememb v njej. Du-

hovnik postaja vse bolj edini kreator bogoslužja, verniki vse manj sodelujoči in vse bolj le navzoči. Ljudstvo išče novih možnosti sodelovanja pri bogoslužju v češčenju svetnikov (relikvij), v raznovrstnih bratovščinah in pobožnostih, predvsem pa prisostvuje t. i. duhovniškemu bogoslužju. V 15. st. (devotio moderna) so se pojavile nove težnje "sodelovanja", ki so vodile vernike v meditacijo in k poglobljeni osebni molitvi (verski individualizem), v osredotočenost zgolj na Božjo besedo. Tudi s tridentinskim koncilom, ki se je osredotočil na prenovo liturgičnih knjig, je ostala liturgija še naprej predvsem stvar duhovnika, čeprav se sčasoma vedno bolj uveljavlja misel, da bogoslužje ni le njegova zadeva, ampak zadeva vsega Božjega ljudstva, "saj je bilo dano vsem ljudem Kristusovo duhovništvo in vsi darujejo z njim isti dar in vse bogoslužno dejanje Cerkve je dejanje duhovnika in navzočih" (Marsili 1979, 71). Takšno gledanje na liturgijo je botrovalo, da se pojavi v času baroka liturgična znanost in v času iluminizma nove zahteve po liturgičnih spremembah, ki jih nato povzame sinoda v Pistoji (1786), kot neposredna stopnica do liturgičnega gibanja, ki je v jedru "proces, ki se začne sredi 19. st. in privede do reform drugega vatikanskega koncila" (Smolik 1995, 31) in ga moremo v svetu prepoznati pod naslednjimi izrazi: *instauratio liturgica*, *actio liturgica*, *movimento liturgico*, *rinascita liturgica*, *Liturgische Bewegung*, *Liturgische Aktion*, liturgijski pokret, liturgijsko gibanje, liturgijska obnova, liturgijski apostolat (Radić 1966, 10).

Med prvimi, ki so se prizadevali za liturgično prenovo, so bili benediktinci in med pionirje štejemo prav p. Prosperja Guérangerja (1805-1877), opata benediktinske opatiije v Solesmesu. Gibanje, ki se je tukaj pričelo, se je širilo po vsem svetu, in sicer po dveh vzporednih tirih: znanstvenem in v praksi. Nosilci liturgične obnove so se zavedali, da

bo obnova brez znanstvene podlage neuspešna, če se celo ne izrodi. Posebej so spodbujali študij zgodovine liturgije, da bi lažje razumeli bogočastne oblike na začetku Cerkve ter vzroke in načine spreminjanja skozi čas.

Liturgično gibanje v svetu se je zavzemalo za naslednje cilje: aktivno notranje in zunanje sodelovanje vernikov pri bogoslužju; za razumevanje Cerkve kot Kristusovega skrivnostnega telesa, katerega ud je vsak krščen; za graditev občestva, ki živi in se gradi v okviru župnije; za ljudski jezik v bogoslužju, ki bo tako razumljivo in res vir krščanskega življenja; za liturgično osveščenost; za evharistično vzgojo in življenje iz evharistične daritve, katere del je prejem obhajila; za usklajen odnos med občestveno in individualno pobožnostjo ter vključitev ljudskega petja v bogoslužje.

Cerkvena hierarhija je z zanimanjem, večkrat pa tudi s sumničenjem spremljala širjenje idej liturgičnega gibanja in posamezne poskuse njihovega udejanjanja. Ni pa cerkveno učiteljstvo le spremljalo dela liturgičnega gibanja, ampak je s posameznimi dokumenti odločilno poseglo na področje liturgične preнове. Ob mnogih dokumentih navedimo le encikliko papeža Pija XII. *Mediator Dei*. Dokument pozitivno ovrednoti dotedanje liturgično prizadevanje in poda smernice za naprej in pomeni najodličnejšo spodbudo na poti liturgične preнове.

Slovenska vpetost v liturgično gibanje v Evropi

Ko danes Slovenci kot narod iščemo poti integracije v evropskem prostoru in ugotavljamo, ali smo in koliko smo del Evrope, je zanimiva ugotovitev, ki izhaja iz študija liturgičnega gibanja, da smo vedno bili del dogajanja v evropskem prostoru in na liturgičnem področju celo v prednosti pred drugimi narodi.

Glede začetka liturgičnega gibanja pri Slovencih je mogoče postaviti datum le pod do-

ločenim vsebinskim vidikom. Tako se lahko strinjamo z Antonom Karom, ki v *Duhovnem vestniku* razglasi leto 1929 za začetek liturgičnega gibanja pri nas, le, če imamo pred očmi dejstvo, da je to začetek razširjenega liturgičnega slovstva in posebnih izdaj glasil z liturgično vsebino. Tako lahko v ožjem smislu trdimo, da se po letu 1925 pri nas pričinja liturgično gibanje, ker se vse več piše o liturgiji in tudi o potrebnih spremembah. V širšem smislu, posebej če gledamo skozi prizmo zahtev liturgičnega gibanja, pa moramo seči vse do Slomška (1800-1862) in Wolfa (1782-1859) in njunih prizadevanj za približevanje liturgije ljudem. Slomška z njegovimi liturgičnimi novostmi in prilagoditvenimi elementi lahko uvrstimo med odlične predstavnike bogoslužne preнове na Slovenskem v prvi polovici 19. stoletja. V želji, "da bi ljudstvo lahko razumelo in sledilo skrivnostni Resnici ter obrodilo duhovne sode v prid družbe", je sestavljal in prevajal molitve, pesmi, litanije in govore in z njimi obogatil obrede zakramentov in zakramentalov. Sad tega njegovega dela sta dva obredna priročnika (*Mnemosynon slavicum* in *Manuale liturgicum*), ki poleg prevoda obrednih tekstov prinašata še razlago obredov, veliko novih molitev, pesmi in nagovorov. Pospesoval je pogosto obhajilo med mašo in dejavno sodelovanje pri njej. Na drugi strani pa ljubljanski škof Wolf s svojim obrednikom iz leta 1844, ki je že imel precej besedil v slovenščini, predstavlja most med obrednikom v latinščini in med narodnim obrednikom, ki smo ga Slovenci dobili leta 1932, ko smo smeli med prvimi v svetu celotni obrednik prevesti v slovenščino.

Tri obdobja slovenskega liturgičnega gibanja

Po pregledu liturgičnega slovstva, liturgičnih pripomočkov ter liturgične prakse v času liturgičnega gibanja na Slovenskem se

zarisujejo znotraj njega tri obdobja. Prvo obdobje sega do leta 1925, ko gibanja v ožjem pomenu še ni zaznati. Omeniti pa moramo misel p. Metoda Turnška, da se gibanje pri Slovencih na neki način vendarle prične že ob koncu 19. stoletja, ko je kardinal Jakob Missija poklical v našo deželo kartuzijane, cistercijane, karmeličane in jezuite. Ti so na podoben način kot benediktinski samostani po Evropi v svojih skupnostih gojili bogato liturgično življenje in se zavzemali za liturgično prenovo.

Nekoliko bolj razgibano liturgično življenje je razvidno iz časa po prvi svetovni vojni, ko se spirituali v bogoslovnem semenišču trudijo za liturgično formacijo bogoslovcev, na drugi strani pa profesorji na teološki fakulteti s predavanji in seminarji ter članki v *Bogoslovnem vestniku* budijo čut za liturgijo in razmislek o novih načinih liturgičnega življenja. Drugje ne najdemo strokovnih liturgičnih prispevkov, nekaj poljudno liturgičnih člankov pa najdemo v nabožnih glasilih, kot na primer v *Glasniku presvetega Srca Jezusovega* in *Bogoljubu*, ki sta bila namenjena širšemu krogu bralcev in sta s članki v ljudeh budila smisel za mašo in evharistijo. Ljudje pa so v tem času uporabljali molitvenike, ki jih je bilo kar nekaj na voljo (npr. *Pot k Bogu*, Ljubljana 1907; *Preskrbljeni mladenič*, Ljubljana 1910, itd.).

Omenili smo že leto 1925, v katerem prično izhajati mladinska glasila *Križ na gori*, *Križ* in *Rast*, v njih pa je vse več liturgičnih člankov, ki poglobljajo liturgično znanje, poznavanje cerkvenega leta in prinašajo poročila o liturgičnem življenju drugod. Tako se začne drugo obdobje liturgičnega gibanja in zanj je značilno, da se je o liturgiji vedno več pisalo, tako v strokovni kot nabožni literaturi. Že leta 1929 najdemo v *Križu* strokovne članke oziroma razprave s področja liturgije. Leta 1933 pa izide prva znanstvena liturgika, ki jo je napisal Franc Ušeničnik. Leta 1935

dobimo *Liturgiko za srednje šole*, ki sta jo napisala Franc Jaklič in Ivan Vrečar. Strokovne knjige o liturgiji prično izhajati leta 1938, ko stiški cistercijani ustanovijo Liturgično knjižnico. Liturgično gibanje v tem obdobju podpirajo s članki *Božji vrelci*, *Križ*, *Bogoljub*, *Cvetje*, *Kraljestvo božje* idr. Navedena glasila so objavljala tudi sezname tuje liturgične literature, kar je bilo v pomoč izobražencem, da so pridobili literaturo in ob njeni pomoči poglobljali svoje liturgično znanje. Leta 1930 je izšla prva uradna slovenska obredna knjiga. To je bil prenovljeni obred za procesijo na praznik svetega rešnjega telesa: Slovesni obhod na praznik presv. Rešnjega telesa v lavantinski in ljubljanski škofiji. Nekaj izjemnega pa je bila odobritev slovenskega prevoda *Rimskega obrednika* l. 1932 in naslednje leto *Ročnega obrednika*. Obema so sledile knjižice, ki so jih izdajali salezijanci in so obrednik pojasnjevale in ga skušale približati ljudem. Med molitveniki te dobe moramo predvsem omeniti *Večno življenje*, ki ga je napisal Gregorij Pečjak in je dolgo veljal za odličen liturgični priročnik, ter Kristus kralj, katerega avtor je bil Ivan Vrečar in je bil namenjen srednješolski mladini.

Med drugo svetovno vojno je liturgično gibanje pri nas skoraj zamrlo. Liturgična znanost se ni razvijala. Šele leta 1945 ponovno izide Ušeničnikova *Liturgika*. Že leta 1941 je ugasnilo liturgično glasilo *Božji vrelci*. Izšel pa je *Zakonik ljubljanske nadškofije*, ki je mnoga prizadevanja liturgičnega gibanja kodificiral in dal gibanju uradno priznanje. V tem času je tudi uvedena enotna terminologija za mašne dele, ki so jo sprejeli vsi molitveniki in učbeniki iz l. 1943. Uradna navodila za sodelovanje pri maši so bila razglašena l. 1943, ko je bila uzakonjena splošna raba prve oblike zborne maše. Med pomembnejše dogodke te dobe moremo šteti izdajo prevoda Rimskega misala, ki je bil dolgo in težko pričakovan in sta ga prevedla p. Me-

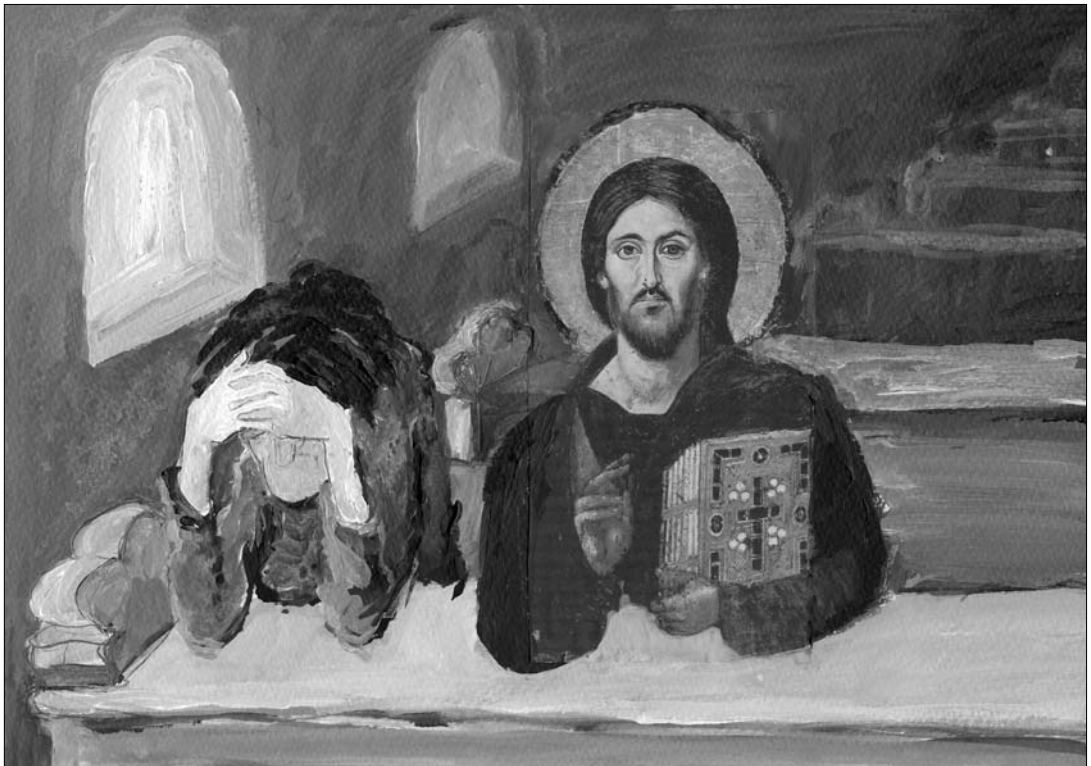
tod Turnšek in p. Tomaž Kurent. Knjiga sicer ni imela značaja liturgične knjige, ki bi se uporabljala za javno božjo službo. V tem času je bilo ponatisnjenih še nekaj molitvenikov (npr. II. izdaja *Večnega življenja*).

V tretje obdobje uvrščamo povojni čas, ki je bil za Cerkev in njeno pastoralno delo izjemno zahteven. Liturgično gibanje nekako zamre. Z veliko zamudo izide l. 1957 ciklostilni prevod okrožnice papeža Pija XII. *Mediator Dei* iz leta 1947. Izhajala sta le dva cerkvena lista, v Ljubljani *Oznanilo* (od 1945 do 1952), v Mariboru pa *Verski list* (od 1946 do 1950). Oba sta pomagala vernikom obhajati liturgično leto. V petdesetih letih so bili ponatisnjeni nekateri molitveniki, knjige o liturgiji so izhajale v ciklostilni izdaji. Med nabožnimi glasili sta izhajali mariborska in celovška *Nedelja*, v Ljubljani pa *Družina* z družinsko priložo.

Leta 1956 je izšla predelana ljudska zborna maša. Leta 1960 je bil podeljen privilegij, da se sme maša recitirati in peti v slovenščini. Leta 1961 je izšel *Mali obrednik* za duhovnike, dve leti kasneje pa *Malo opravilo*.

O nacionalnem liturgičnem kongresu tudi v tem času še ne moremo govoriti, duhovniki so se srečevali na liturgičnih sestankih in tečajih; na dekanijskih konferencah pa so spoznavali nove cerkvene dokumente in analizirali stanje v praksi.

Že pred drugim vatikanskim koncilom je bil ustanovljen liturgični svet mariborske in ljubljanske škofije, leta 1963 pa tudi koprške. Delo v vseh treh svetih je pripravilo pot za ustanovitev Slovenskega medškofijskega liturgičnega sveta, ki je bil ustanovljen 6. aprila 1964 in je bil kot delovno, študijsko ter posvetovalno telo slovenskih ordinarijev nosilec koncilске in pokoncilске liturgične obnove v Sloveniji.

Pantokrator

Konstitucija o svetem bogoslužju sad liturgičnega gibanja

Papež Janez XXIII. je l. 1959 napovedal sklic koncila in hkrati napovedal, da bodo na koncilu obravnavane tudi večje spremembe v bogoslužju (Smolik 1995, 36). Zanimivo je, da so še v času napovedi koncila in tako rekoč reforme bogoslužja izhajali liturgični priročniki, kot npr.: 1960 prenovljeni zbornik rubrik za misal in brevir, 1961 nova izdaja misala in brevirja, 1962 izide del pontifikala v prenovljeni obliki in deloma besedilo (posvetitev cerkve). Celotni prenovljeni, celo že natisnjeni, pontifikal, pa ni izšel. Te izdaje so ustvarjale vtis, da tudi koncilaska reforma ne bo globlja, korenitejša.

4. decembra 1963 je drugi vatikanski koncil kot prvi dokument sprejel konstitucijo o svetem bogoslužju (*Sacrosanctum Concilium*), ki 16. februarja 1964 stopi v veljavo kot temeljni zakon cerkvenega bogoslužja. Ta konstitucija je temeljni akt liturgične reforme, ki je, to sedaj že smemo reči, rezultat procesa, ki se je začel sredi 19. stoletja in katerega smo vsaj v obrisih na svetovni ravni prikazali v prvem delu, podrobneje pa na Slovenskem. Da je to res, je potrdil tudi msgr. Carlo Rossi, ko zapiše: "Tisto, kar so mnogi z zaničevanjem imenovali 'konjiček' nekaterih prenapetih duhovnikov, je postala uradna, najbolj slovesno in soglasno od vseh škofov vsem duhovnikom in vernikom naložena naloga." (1964, 6.)

Po besedah papeža Pavla VI., ki jih je izrekel ob proglasitvi konstitucije, naj bi ta pripomogla, da bo v življenju kristjana "Bog na prvem mestu, molitev naša prva dolžnost, liturgija pravir Božjega življenja, ki nam je dan; prva šola našega duhovnega življenja; prvi dar, ki ga moremo dati krščanskemu ljudstvu, da bo svojo vero in svojo molitev pridružilo naši veri in našim molitvam in da bo liturgija postala povabilo svetu, naj razveže dolej neme ustnice v veseli in pristni molitvi ter naj okusi neizmerno življenjsko silo v

skupni pesmi, ki hvali Boga in vliva ljudem zaupanje v Kristusu, našem Gospodu in v Svetem Duhu." (Smolik 1964, 4.)

Konstitucija je sad dolgoletnih prizadevanj mnogih, ki so se trudili za prenovo liturgičnega življenja Katoliške cerkve, včasih tudi ob nerazumevanju, nasprotovanjih in smešenju. Delo je kar precej časa potekalo po dveh vzporednih tirih: zasebnem in uradnem, papeškem. Temeljito reformo, ki jo je začel in jo hotel nadaljevati sv. Pij X., pa mu je smrt to preprečila, je resno nadaljeval šele Pij XII., a se zdi, da "si ni upal napraviti večjih posegov sam brez sodelovanja škofov" (Smolik 1964, 6). Tako je tudi Janez XXIII. ob začasni ureditvi rubrik napovedal, da bo šele vesoljni cerkveni zbor odločal o glavnih načelih liturgične reforme.

V pripravljalni komisiji za izdelavo osnutka konstitucije so se zbrali vsi, ki so že delali v papeški reformni komisiji (npr. Bugnini, Antonelli, Loew) in tisti škofje ter znanstveniki, ki so postali znani zlasti na različnih mednarodnih kongresih in zborovanjih (npr. Jenny, Spülbeck, Roguet, Martimort, Wagner, Gy, Jounel). Osnutek, ki so ga prej pripravile podkomisije za posamezna poglavja, so izpostavili trikratni analizi. Trudili so se, da bi dali osnutku čim bolj biblično in patristično podlago. Besedilo osnutka posameznih členov je komisija želela razložiti škofom v posebnih "pojanilih" in nekateri škofje so ta delovni dokument tudi dobili.

Na začetku koncila je bilo v koncilsko komisijo za liturgijo izvoljenih šest škofov iz pripravljalne komisije, kardinal Lercaro in misijonski škof Bekkum. Član te koncilске komisije je bil tudi predsednik jugoslovanskega medškofijskega liturgičnega odbora, banja-luški škof msgr. Alfred Pichler.

O sami razpravi na koncilu tukaj ne bomo govorili, poudarimo naj le, da je bilo vprašanje liturgičnega jezika osrednje vprašanje. Konstitucijo je 4. decembra 1963 razglasil pa-

pež Pavel VI., in sicer kot sad "soglasne volje papeža in škofov vsega sveta". Konstitucija je dala predvsem smer prihodnjemu razvoju, podrobnosti pa prepustila Apostolskemu sedežu ter v določenih mejah pokrajinskim cerkvenim oblastem.

Vsebina konstitucije o svetem bogoslužju z ozirom na zahteve liturgičnega gibanja

Gledano v najširšem smislu je celotna konstitucija o svetem bogoslužju sad prizadevanj liturgičnega gibanja, ki si je v jedru prizadevalo za poglobitev krščanskega življenja, in sicer iz življenja z liturgijo, in prav to je že v predgovoru poudarjeno kot glavno vodilo pri pripravi omenjenega dokumenta (B 2). Vendar se bomo na tem mestu, pri pregledu vsebine konstitucije, zaustavili le pri tistih določilih, ki veljajo za glavne zahteve liturgičnega gibanja, na katere smo v dosedanji razpravi največkrat opozarjali: liturgična vzgoja, dejavno sodelovanje vernikov, odnos med javno in zasebno molitvijo, ljudski jezik, občestveni vidik krščanskega življenja in nov odnos do zakramentov in zakramentalov.

Konstitucija definira liturgijo "kot dejanje Kristusa duhovnika in njegovega telesa-Cerkve" (B 7), in ob tem spomnimo tiste davne definicije, ki smo jo imenovali klerikalna in je bila le počasi skozi desetletja presežena, ki je liturgijo definirala kot "češččenje, ki ga v imenu Cerkve izkazujejo za to zakonito določene osebe". V istem členu konstitucije je še enkrat poudarjeno, da "tako skrivnostno telo Jezusa Kristusa, namreč glava in udje, izvršuje celotno javno bogočastje" (B 7).

Veliko pozornost posveča dokument liturgični vzgoji duhovnikov in vernikov. Nedvoumno je zapisano dejstvo, ki nam je znano že iz zapisov slovenskih liturgičnih delavcev (prim. članke A. Kara, p. M. Turnška in predvsem C. Potočnika), da liturgična obnova ni mogoča, če ne bodo najprej liturgično prenovljeni dušni

pastirji. To konkretno pomeni: o liturgiji poučeni, prežeti z njenim duhom in navdušeni za liturgično življenje (prim. B 14). Konstitucija zato določa, da "se morajo učitelji, ki vodijo poučevanje svete liturgije v semeniščih, redovniških študijskih zavodih in na teoloških fakultetah, dobro za to pripraviti v posebej za to namenjenih ustanovah" (B 15). Dokument določa, da "poučevanje svete liturgije v semeniščih in redovniških študijskih zavodih šteje med nujne in važne, na teoloških fakultetah pa med glavne predmete" (B 16). Bogoslovce je potrebno z liturgijo seznaniti z bogoslovnega, zgodovinskega, duhovnega, pastoralnega in pravnega vidika. Sledi določilo, da naj se kleriki uvajajo v razumevanje in navdušeno udeležbo pri svetih obredih in z liturgičnim duhom prevzetih pobožnostih (B 17).

Ko govori konstitucija o že posvečenih, to je duhovnikih, poudarja, da jim je potrebno pomagati z vsemi primernimi sredstvi, "da bodo vedno popolneje razumeli, kar v svetih opravilih izvršujejo, da bodo liturgično živeli in to posredovali sebi zaupanim vernikom" (B 18).

Posebej pa konstitucija opozarja na odgovornost dušnih pastirjev za liturgično vzgojo vernikov in to dolžnost šteje med eno izmed glavnih dolžnosti (B 19).

Da bi moglo biti bogoslužje res "vrhunec, h kateremu teži delovanje Cerkve" in hkrati "vir, iz katerega izvira vsa njena moč", pa določa konstitucija, da se "morajo verniki udeleževati svetega bogoslužja pravilno pripravljeno", in kar največkrat poudari, "bogoslužnih opravil se morajo udeleževati zavestno in dejavno" (B11).

Dejavnemu sodelovanju vernikov je posvečenih največ določb konstitucije. Tako je v 14. členu zapisano, da "želi mati Cerkev vse vernike privedi k tistemu polnemu, zavestnemu in dejavnemu sodelovanju pri bogoslužnih opravilih, ki ga od njih zahteva že narava bogoslužja in do katerega ima krščan-

sko ljudstvo v moči krsta pravico in dolžnost” (B 14). Da bi do takšnega sodelovanja prišlo, so po določbah konstitucije najbolj odgovorni dušni pastirji, ki “naj se goreče in potrpežljivo trudijo za dejavno notranje ter zunanje sodelovanje vernikov v skladu z njihovo starostjo, razmerami, načinom življenja in stopnjo verske izobrazbe” (B 19).

V luči aktivnega sodelovanja vernikov konstitucija določa, da je treba “besedila in obrede urediti tako, da bodo jasneje izražali svete reči, ki jih pomenijo, in da jih bo krščansko ljudstvo moglo, kolikor je to mogoče, kar najlažje razumeti ter se jih udeleževati na polni, dejavni in občestveni način” (B 21).

Posebno pozornost posveča konstitucija mašni liturgiji. Tako določa, da je potrebno, da bi bilo dejavno sodelovanje pri maši vedno boljše, “pospeševati množične vzklিকে, odgovore, petje psalmov, antifone, pesmi ter tudi kretnje in drže telesa” (B 30). V členu 48 je izražena posebna skrb Cerkve, da se verniki maše ne bi udeleževali kot tuji in nemi gledalci, ampak bi jo v obredih in molitvah dobro razumeli ter bi zavestno, pobožno in dejavno sodelovali pri svetem dogajanju. Posebej je poudarjen darovanjski duh, ko naj verniki po mašniku in z njim sodarujejo sami sebe in svoje žrtve Kristusu (B 48).

Konstitucija določa, da je “potrebno mašni obred spremeniti tako, da bo bolj jasno viden smisel in medsebojna povezanost posameznih delov in da bo olajšano pobožno in dejavno sodelovanje vernikov” (B 50).

Ko konstitucija govori o drugih zakramentih in zakramentalih, določa, “da naj se pregledajo in popravijo v skladu z osnovnim pravilom o zavestnem, dejavnem in lahko izvedljivem sodelovanju vernikov” (B 79)

Govora o dejavnem sodelovanju je tudi v povezavi z ljudskim jezikom, kar bomo predstavili spodaj, ko je govor o jeziku, pa tudi v poglavju o cerkveni glasbi. V zvezi s petjem daje konstitucija navodilo, da morajo

škofje in drugi dušni pastirji skrbeti, da bo pri vsakem petem svetem opravilu celotno občestvo vernikov moglo uveljaviti sebi primerno dejavno sodelovanje (prim. B 114). Z istim namenom naj se skrbno goji tudi ljudsko nabožno petje (B 118).

Slednjič spregovori konstitucija o dejavnem sodelovanju pod poglavjem o cerkveni umetnosti in cerkveni opremi, kjer določi: “Pri zidanju svetih stavb je treba skrbno paziti, da bodo primerne za opravljanje liturgičnih obredov in da bodo omogočale dejavno sodelovanje vernikov.” (B 124.)

Ljudskemu jeziku je bila v liturgičnem gibanju posvečena osrednja skrb. Prikličimo si v spomin samo prizadevanja slovenskih liturgičnih delavcev za slovenski jezik v bogoslužju in ravno tako mnoge mednarodno zavidljive uspehe na tem področju.

Tudi vprašanje jezika spada v področje v povezavi s konstitucijo omenjanega pojma “dejavnega sodelovanja”. Iz konstitucije je razvidno, da se je Cerkev časovno oddaljila od težav in pomislekov tridentinske dobe, saj iz njenih določb razberemo ugotovitev, da more biti uporaba domačega jezika pri vseh liturgičnih obredih zelo koristna, in to ne samo za pojasnila, ampak tudi za berila in vsaj nekaj molitev ter pesmi (B 26, §1). Težave zaradi nerazumljivosti latinščine je Cerkev že dolgo čutila. Papež Pij XII. je posebej začutil to težavo in dovolil veliko izjemnih pravic nekaterim narodom. V prvem paragrafu 36. člena je zapisano: “V latinskih obredih se ohrani raba latinskega jezika, razen kjer imajo posebne pravice”. Te pravice so nato deloma našteje v naslednjih paragrafih istega člena, mišljene pa so predvsem slovanske izjemne pravice, ko je bila celotna liturgija, ne samo kak del, v domačem ali vsaj nelatinskem jeziku. V tretjem paragrafu je določeno, da ima pokrajinska cerkvena oblast, in če je potrebno, tudi v dogovoru s škofi sosednjih pokrajin istega jezika, pravico določiti, v koliki

meri in na kakšen način se uporablja domači jezik; vendar mora te določbe potrditi Apostolski sedež (B 36, §3). Prav tako mora prevod latinskih besedil v domači jezik z namenom liturgične rabe odobriti pristojna pokrajinska cerkvena oblast (prim. B 36, § 4). Nekatero jezikovno reforme pa je omogočal tudi 40. člen konstitucije, ki je določal način, po katerem je bilo mogoče enotno rimsko liturgijo prilagajati različnim narodom in delom sveta. Presoja je prepuščena pokrajinskim cerkvenim oblastem, prilagoditve pa je potrebno predložiti Apostolskemu sedežu v potrditev (B 40, § 1-3).

O členu 36 je govora tudi v povezavi z molitvijo duhovnih dnevnih klerikov, ki bi jih morali "po stoletnem izročilu latinskega obreda moliti v latinščini" (B 101). Ordinarijem pa je dana pravica, da v posameznih primerih dovolijo v skladu s čl. 36 konstitucije prevod v domači jezik, in sicer le tistim klerikom, ki jim je raba latinščine velika ovira, da bi oficij dobro opravili. Redovnicam in članom raznovrstnih družb, tako moškim, ki niso kleriki, kot ženskam, more pristojni predstojnik dovoliti uporabo domačega jezika za duhovne dnevnice, in to tudi za molitev v koru, le da je prevod odobren (B 101, §2).

Določila v členu 36 veljajo tudi za cerkveno glasbo.

V poglavju o zakramentih in zakramentalih je naslednje določilo: "Ker more raba domačega jezika pri delitvi zakramentov in zakramentalov neredko biti v veliko korist ljudi, naj se mu dajo večje pravice." (B 63.) Nato so v istem členu naštetih pogoji, in sicer je zopet omenjen člen 36. Pod točko "b" pa je govor o novi izdaji rimskega obrednika, po kateri naj pokrajinske cerkvene oblasti pripravijo posebne obrednike, prilagojene tudi glede jezika. Ko je govora o obredu ordinacije, je podano določilo, da smejo biti "škofovi nagovori ob začetku vsake ordinacije ali posvečenja v domačem jeziku" (B 76).

Glede jezika pri maši so podana določila v 54. členu konstitucije, kjer je med drugim zapisano: "Domačemu jeziku se sme dati ustrezno mesto pri mašah, ki se opravijo ob udeležbi ljudstva, predvsem za berila in za 'občestveno molitev'; v skladu s krajevnimi razmerami pa po določenih členu 36 te konstitucije tudi pri tistih delih, ki so namenjeni ljudem." (B 54.) Za mnoge je bilo to določilo na moč revolucionarno, kar je razumljivo v luči tridentinskega koncila, ki je razglasil za krivoverce vse, ki bi zagovarjali potrebo izključne uporabe domačega jezika pri maši. Za katoličane vzhodnega obreda, pa tudi za Slovence, ki smo zaradi bližine z njimi in zaradi ugleda sv. Cirila in Metoda že do tedaj uživali veliko izjemnih privilegijev, to ni bil revolucionaren dosežek. Konstitucija z omenjenim odlokom daje pravico vsakemu duhovniku, da mašuje latinsko, hkrati pa omogoča uporabo domačega jezika pod danimi pogoji. Uporabljati ga je mogoče pri tistih mašah, ki se jih udeleži vsaj nekaj vernikov, in to zlasti ob nedeljah in praznikih. Uvedba domačega jezika pa je vezana na različne stopnje potreb, možnosti in dovoljenj. Iz besedila je razvidno, naj bi bila po vsem svetu v domačem jeziku berila, "občestvena molitev" in "opozorilo", čeprav je tudi za to potrebno dovoljenje pokrajinske cerkvene oblasti. Naslednja stopnja deleža domačega jezika pri maši je označena z izrazom, da se sme uporabljati pri tistih delih, "ki so namenjeni ljudem". Kaj to pomeni, je jasno šele iz pojasnil, ki jih je koncilski komisija dala škofom ob debati: to so namreč tisti deli maše, ki jih smejo ljudje moliti ali peti, tj. liturgični odgovori na mašnikov pozdrav, deli mašnega ordinarija, pesmi mašnega prijaja.

Ko na eni strani konstitucija govori predvsem o liturgiji in pomenu liturgične molitve, pa hkrati poudarja, da "duhovno življenje ni samo v sodelovanju pri svetem bogoslužju" (B 12), ampak tudi v osebni molitvi, v notranji zbranosti in pogovoru z Bogom. Ne

gre torej za poudarjanje liturgičnega na račun zasebnega v duhovnosti, gre za pravičen odnos, povezanost.

V nadaljevanju se konstitucija dotakne tudi ljudskih pobožnosti, ki jih zelo priporoča, le da so v skladu z cerkvenimi postavami in pravili in se opravljajo po naročilu Apostolskega sedeža.

Konstitucija tudi ni mogla mimo občestvene razsežnosti krščanskega življenja, ki izhaja že iz pojmovanja Cerkve kot mističnega telesa Kristusovega. S poudarjanjem aktivne udeležbe z različnimi oblikami sodelovanja vernikov pri bogoslužju je prav tako poudarjen občestveni vidik. V 42. členu je zapisano: "Treba se je truditi, da se razcvete zavest župnijskega občestva, zlasti v občestvenem obhajanju nedeljske maše." (B 42.)

Besedilo konstitucije je biblično in patriistično bogato, nakazana je večja vloga Božje besede pri bogoslužju. Cerkev se že v konstituciji sami razodeva kot božje ljudstvo; člani Cerkve imajo že po krstu pravico in dolžnost sodelovati pri njenem bogoslužju in sicer po načelu subsidiarnosti, kar pomeni, da naj vsak dela tisto in vse tisto, kar mu gre, to pa naj dela notranje, zavestno, ne le zunanje. Kot logična posledica dosedanjih poudarkov je sprememba v liturgičnem jeziku, ki mora biti razumljiv, čeprav konstitucija sama še ni zmogla odpraviti vseh ovir, ki jih je prinesla stoletna raba latinščine v zahodni Cerkvi. Tudi druga znamenja, ki jih bogoslužje uporablja, morajo po določilih konstitucije postati razumljivejša in preprostejša. Temeljno načelo obnove, ki ga postavi konstitucija, je večja jasnost obredov in večja možnost sodelovanja vseh udeležencev, klerikov in laikov. Izraz o razumevanju obredov, "kolikor je le mogoče", nas opozarja na dejstvo, da vsi obredi vsem vernikom nikdar ne bodo povsem

jasni, ker pač zahtevajo določeno stopnjo biblične in liturgične izobrazbe in ker liturgija kot obredno dejanje vsebuje neko stopnjo skrivnostnosti.

Koncil posebej naroča, da morajo biti vse spremembe temeljito pripravljene: pastoralne raziskave naj razodenejo potrebe vernikov; zgodovinske naj pokažejo, kako so podobne primere reševali v preteklosti; bogoslovni študij pa naj bdi nad skladnostjo obredov in verskih resnic, ki jih obredi vsebujejo in izražajo. Velikega pomena je opozorilo o organskem značaju vseh sprememb, saj je liturgija živ organizem.

Opozorili smo že na decentralizacijo liturgične oblasti, saj z novo konstitucijo bogoslužje ni in ne more biti povsod enako. Določbe razodevajo bolj pozitivno gledanje na svet, človeka in zemeljske realnosti, v katerih živijo udeleženci bogoslužja, čeprav je zelo poudarjen tudi duhovni vidik in povezava zemeljskega bogoslužja z nebeškim.

Konstitucija v svojih določbah pušča široko odprta vrata za nadaljnji razvoj bogoslužja.

Reference

- Bogler, Tomas. 1950. *Liturgische Erneuerung in aller Welt*. Maria Laach.
- Kniewald, Dragutin. 1934. *Liturgika*. Zagreb.
- Marsili, S. 1979. La liturgia, momento storico della salvezza. Casale Monferrato.
- Nežič, Julka. 1997. *Bogoslužje z otroki*. Ljubljana: Družina.
- Oražem, Janez. 1939/40. Liturgično gibanje - mladinsko gibanje. *Čas* 34: 18.
- Potočnik, Ciril. 1936. Liturgija in liturgično gibanje. *Bogoslovni vestnik* 16: 1-30.
- Radič, Jure. 1966. *Liturgijska obnova u Hrvatskoj*. Makarska.
- Ratzinger, Joseph. 2003. *Bog in svet*. Ljubljana: Družina.
- 1998, *Sol zemlje*. Ljubljana: Družina.
- Smolik, Marijan. 1995. *Liturgika*. Celje: Mohorjeva družba.